

Gyűjtő CSÓBOR KILYANNE műl. Urbán Margit
Gyűjtés ideje: 1964 máj.

TART.: Kötelgyártó mesterség.

7 lap

Felolvasási mutató: NAGYATAD
Szakmutató: XV, A, kötelegyártó

Iratgyűjtő

MSZ 5617
PAPIRIPARI VÁLLALAT

KISKUNHALASI GYÁRA

Seltárvord

Ábrázolva az egykoros ltk. 824-es tetele alól

v/18/8. 824

RIPPL-RÓNAI MÚZEUM

KAPOSVÁR

Telefon: 23-74. — Postafiók: 70.

K Ö T É L G Y Á R T Ó

M E S T E R S É G

Gyűjtötte : Csóbor Kálmánné
sz. Urbán Margit
tanár
Nagyatád, Fallián u. 6.

A gyűjtés helye : Nagyatád
A gyűjtés ideje : 1964. március

Anig valakiből mester lesz

Kovács Ferenc köteles mester régi köteles családból származott. A nagypapa, a dédnagypapa és üknagypapa is köteles volt Nagyatádon. A nagypapának még nem volt műhelye. A mostani parkban, ami azelőtt piactér is volt, meg a Praderban /régii nyári mulatóhely fás udvarán/ készítették a mesterek messze földön híres kötélüket.

A műhelyt Kovács Ferenc építette. Édesapja is ezen a helyen dolgozott a szabadsban 1897. óta. Az első műhely a mostani Szechenyi téri általános iskola helyén volt egy zsuppos házban.

Kovács Ferenc édesapjától tanulta a mesterséget. 1906-ban kezdett el tanulni. Két éves inas volt, amikor édesapja meghalt. Azután egy ideig édesanyjánál dolgozott. Itt lett segéd is anyja műhelyében. Innen felkerült Budapestre Barcs Kálmán köteles mesterhez, aki Kovács Ferenc édesapjának tanítványa volt. Másfél évig dolgozott ott, mint kezdő segéd. Onnan Szalkai köteleshez került Óbudára, akinek nagy műhelye volt. Itt csak fél évig dolgozott. Szegedre ment a kenderfonó gyárba, ahol 2 évig dolgozott, mint fonó és gerebenező segéd. Tanulni akart, tapasztalni, nagy üzemekben megfordulni és ezért újra tovább vándorolt. Hódságon volt 3 hónapig, majd Hódmezővásárhelyen folytatta munkáját, mint segéd egy ismert kötélgyártó mesternél.

Kaposvárra került és ott bevonult katonának 1915-ben. A katonaságnál is kötelet készített, az ún. végnélküli pionirkötelet. 1917-ben 75 %-os rokkantként leszerelt. 1918. augusztus 24-én önálló lett. Nagyatádon telepedett le.

A régi köteles mestereknek nem volt segéd - és mesterlevelük. Mestervizsgát sem kellett tenni, csak amikor a 3 éves segédidő lejárt, akkor mestereknek nyilvánították őket és az Ipartestület tagjai közé fogadta. Ekkor kaptak iparengedélyt is a Szolgabírószágtól.

Amikor a köteles segéd elindult vándorútra, előzőleg készíteni kellett egy ún. „betyárbutort”, mert akinek ilyen nem volt, azt nem is vették fel munkára mondván, hogy nem tud dolgozni. Ebbe a betyárbutorba rakták be személyes holmijukat, és a pintlikötővel kötötték át. Ezzel kezükben hektoltak, vagyis kerestek munkát.

A betyárbutor az egy nagy kötény. A kötény 3 méteres kékfestő anyagból készül. Ezt az anyagot kettévágják két másfél méteres darabra és szövött szélén összevarják. Felső szegélyét 6 cm-re visszavarják és ebbe fűzik bele a pintlikötőt. A pintlikötőt a segédnek magának kell elkészíteni. A pintlikötő három méter hosszú és 4 cm széles hosszú keskeny csik és különféle fonásokat, szövéseket tartalmaz. Ezen mutatja be a segéd, hogy már tud valamit, ért a mesterséghez, mert ime ilyen szép pintlikötőt tud csinálni. Ez tulajdonképpen a mesterdarab. Aki nem tud pintlikötőt csinálni, annak nem adtak munkát, az nem lehetett soha mester.

Amikor munkát kaptak a vándorló segédek, megálltak vándorútkon, akkor kipakoltak ebből a kötényből = betyárbutorból, maguk elé kötötték a kötényt, beletették a kócot, vagy kendert, és kezdődhetett a munka.

Özvegy Kovács Ferencné férje betyárbutorával dolgozók tovább. Sem ő, sem kisebbik fia, aki szintén kötélverő segéd, nem tud ilyen pintlit készíteni. Csak nagyobbik fia tanulta meg elkészítésének módját. Sok időbe, nagy türelembe kerül a pintlikötő elkészítése.

Kötélverő mesterek Nagyatádon

A helységben volt még három kötélgyártó mester.

1. Horváth Mihály, aki Háromfáról került ide.
2. Keresztes József, aki özvegy Kovács Jánosnénál lett önálló és itt nyitott műhelyt. Innen aztán elköltözött Esztergomba, ahol meg is halt. Utóda ite nincs.

3. Somogyi Ferenc, aki el ugyan Nagyatádon a Szabó Dezső utcában 34. szám alatt a fiánál, aki szijgyártó mester, de ő már annyira öreg, hogy nem folytatja a kötélverő mesterséget.

Kovács Ferenc meghalt 1963. január 1-én. Azóta özvegye folytatja a mesterséget fiával, Kovács Jánossal, aki segéd.

Anyagbeszerzés

A kötélveréshez szükséges anyagot régen, a két világháború közötti időben kenderkereskedőktől szerezték be, akik időről időre árajánlatokat küldtek. De volt olyan idő is, amikor úgy kellett elmenni a nyersanyagért a termelőhöz. Eljártak innen még az Alföldre, Bácskába is kenderért, kócért. Főleg Szigetvárról és Pécsről vásárolták a kendert. Koronával, később forinttal fizettek. Csere soha nem volt.

A munkához szükséges anyagok

1. Viskizett szalag = kenderkóc. 7cm széles és 1 cm vastag hosszú szalagokból áll a bala. 25 és 50 kilogrammos bálákban vásárolják.

2. Gerebenezett kender amelyet ma maguk gerebeneznek ki, de régen 50 kilogrammos bálákban gerebenezve lehetett vásárolni. A kender lehet:

- a/ első osztályu, amelynek szála 1 m hosszú
- b/ börtli. Azért hívják így, mert rövid szálu 30-40-50 cm hosszú.

3. Nyers kender, amelyet mindig Mezőhegyesen az állami birtokon termeltek régen is és ma is.

4. Paraszt kender nincs kigerebenezve.

5. Jutafonál, Régen használták borításra. Rudaló és marhakötél borítására használták. Vagyis a kötél kívül a jutafonál a gerebenezett kenderrel letu beborítva, hogy szép és jó legyen.

Az anyag mai beszerzése

Az anyagot ma kiutalásra kapják a Temaforg Vállalat Kender osztályától Budapest Dolmány u. 37.

Nagyon kevés anyagot kapnak. Egy negyed évre : 150 kg szalag, 125 kg nyers kender a kiutalás. Mást nem kapnak. Ezt a mennyiséget 1 hónap alatt is fel tudnák vigan dolgozni. Egy ember egy hét alatt 50 kg-t fel tud dolgozni.

A műhely

A műhely 20 méter hosszú és 3 és fél 2 méter magas féltetős épület, amelynek udvarfelőli oldala végig ablak az oszlopok között, a másikkoldala a szomszéd ház fala. Teteje gerenda, azon lécek és cseréppel van borítva. Padlása nincsen. A padlója maga a föld. Ezen áll az a néhány gép, amit használnak. Fűteni a legnagyobb télen sem lehet, kéménye nincs. Télen is hidegben dolgoznak. Ha nagyon hosszú a kötél, amit készíteni kell, akkor az utcán csinálják.

Szerszámok

Fonókerék , amelyen rajta van a fonókorong és zsinorzókorong. Ezen megfonják a kenderből a fonalat és utána összezsínorozzák. A gépet készítette Hauk Ádám szerszámkészítő Apatinban. 1920-ban vásárolták. Anyaga vas és fa. Mindig a műhelyben tartják. Soha nem mozdítják el.

Hengerstangli a fonalak végét fogja, amikor zsinoroznak. Ez fából van.

Istráng zsinorzó henger rézből van golyós csapággal.

Zsinorzó A közepe vasrud, a többi része fából van esztergályozva.

Fajtái :
Rudaló zsinorzó
istráng zsinorzó
kötőfékszár zsinorzó
kötőfékfej zsinorzó

Ler amivel zsinoroznak.

Szálazó ler Amikor már zsinorban van, akkor ezzel összeszálazzák.

Másnogli Ezzel csülkölük az istráng végét, vagyis bevégezzük az istráng végét. Ez tehénszarvból van és a végén egy kis lyuk van.

Fonóbot , amit a földbe szurnak, és erre kötik rá a fonalakat, ahogyan fonják. Anyaga vas, 2 cm átmérőjű vasrud, de van fából is. Az is ilyen vastag. Csak mogyoróbot jó.

Ksir = verógép, faállványon áll. Egy nagy fogaskerék van benne és ez még négy kisebb fogaskereket hajt. Ezzel a kötelet verik össze.

Erre akasztják rá a klidereket, amelyek acélkampók és ebbe akasztják bele a kötélvéget.

Szálvogni = utánverő. Ez fából, gerendából van, rajta egy vaskampó. Erre akasztják rá a kötél végét. Ezt csak rudalószárazásra és nagy harangkötél, gerendavontató, hajókötél készítésekor használják.

Kötőrékkötő horog vasból van. Oszlopba csavarják bele.

Fonáltartó fából készült kis bak.

Gerebenező helység

A műhely végében van egy külön álló deszkából épített kis helység, amelyben gerebenezni szoktak. Szerszámok:

1. Gerebenező pad Ezen van rajt a geroben. A pad fából van, a fésű vasból van.
2. Sirályter = kócrázó . Léc keretre kifeszített spárga háló, amelynek lyukjai kb. 5-6 cm nagyok. Erre ráteszik a gerebenezés után visszamaradt kócot és két kis mogyoróval rázzák a sirályter felett, majd ráteszik a rácsra és kiverik belőle a pozdorját.

Munkafolyamat

A kendert köténybe veszik, melynek pintlije, kötője különböző mintás kézfónás. E nélkül valamikor nem is alkalmazták a kötélgyártókat a szakmában. A pintli bemutatása mint egy felvételi vizsgának számított.

A kerékhajtó segítségével, elől a kenderszálat kerékhorogra akasztva megkezdődik a fonás vizes szűr vagy posztódarabbal a sodrásban lévő fonalat kell fogni az egyik kézzel, a másik kézzel a kötényből a kenderszálat adagolni. Megfelelő hosszúság után a kenderszálat el kell szakítani és a kész fonalat vasbotra klangolni /fűzni/.

A munkától függően 3-4 szál összezsínorozása következik. Minden szál külön horogra van akasztva elől a keréknél, hátul a fonal végénél az összes fonal egy hengerstanglin lévő hengerre van akasztva és ler segítségével bezsinorozva.

A következő munkafolyamat a szálozás :
2 zsinór dupla lengre /duplára/ van hajtva és rá van kötözve elől a ksirre, verőgépre, a végénél knifognira, szálozókeppóra van akasztva, amelyen egy súly lóg és azon van egy henger. Ler vezetésével a zsinort leszálazzák.

Igy készül az istráng, rudalókötél 16 fonallal, a kötőfékszar 3-3 szállal.

Nagy kötelek 30, sőt 60 fonallal készülnek.

Tárolás, értékesítés

A kész köteleket a műhelyben tárolják ősán formában, hogy rudra felakasztják. Rudakon lóg a sokféle kötél. Nagyon sok kész munka nincsen a műhelyben, mert a meglévő köteleket röktönél is viszik.

Egészen 1956-ig jártak vásárra, de azóta beszüntette az özvegy a vásárra járást. A vásárban értékesítették a különféle köteleket. Bejártak egész Somogyot, Baranyát és olyan hét is volt, hogy 3 vásárban is megfordultak.

A vásárban mindig sátrat vertek. Négy sátorkarót leverttek, 4 léccet a karók tetején keresztbetettek, kettőt meg az előző lécekre keresztbe és erre ráterítették a ponyvát. A ponyva hevederekre volt felszerelve. A sátor léceire agatták rá a köteleket. A sátorban nem volt sem láda, sem asztal, sem pult. Állva árulták a köteleket. Ha vevő érkezett, annak mondták: Tessék parancsolni, mivel szolgálhatok. De az árut nem szokták kiabálva kínálgatni. Kovács Ferencék 40 esztendeig jártak vásárra. Még Horvátországba, Pitamacsára is eljártak.

Uradalmak részére dolgoztak az egész környékre. A parasztság minden rétege vásárolta a különféle marnakötelet. Az uradalmak számára több kötelet készítettek, mint a parasztoknak. Oda több kellett.

A vásárlók követelménye az áruval szemben az volt, hogy szép munka legyen. Ha nem volt az áru szép, akkor nem tudták eladni. Mindig meg kellett válogatni a kékziak kendert, hogy erős kötelet tudjanak csinálni, mert ez is követelmény volt, hogy a kötél jó erős legyen.

Jelenleg Tsz-ek számára dolgoznak. Egyéni gazda csak ritkán, elvéve vásárol kötelet.

Szállításkor, vásárra szállításkor a kötelet összebárázták, un. ambulásba rakták. Az ambulás olyan szerű anyag, mint a szalmazsák. Mérete 3 és félszer 3 és fél méter. Ilyen ambulásokban szállították lovas kocsin a köteleket a vásárra. Az uradalmak eljöttek a műhelyhez a kész kötélért. Mindig megadott időre kellett elkészíteni, és akkor lovaskocsival elvitték. A Tsz-ek is elszállítják ma is.

<u>A különféle áruk ára :</u>	1904-ben,	1920-ban,	1963-ban
<u>Kötőfékfej</u>	10 krajcár	50 fillér	13 Ft
<u>istráng</u>	25 krajcár	1 pengő	25 Ft
<u>marhakötél</u>	12 krajcár	70 fillér	16 Ft
<u>rudalókötél 10 méter</u>			
ugy. mondták: 5 öles	50 krajcár	5 pengő	150 Ft
<u>Harangkötél 5 öl</u>	50 krajcár	5 pengő	150 Ft
<u>szántókötél 4 m-es</u>	20 krajcár	1 pengő	25 Ft
8 m-es	40 krajcár	2 pengő	50 Ft

A mester helye a társadalomban

Kovács Ferenc köteles, Greller József kalapos, Pfeifer Vince lakatos, Forró kalapos, Balozsa József kovács mester voltak az Ipartestület tagjai. Pfeifer Vince volt az elnök. Kovács Ferenc 15 évig volt községi elöljáró. Köztisztviselőként és megbecsülésben élt. Egészen haláláig templomatyja is volt. Az ipariskola gondnoka volt 15 évig, amíg fel nem oszlott.

A régi iparosok között rangban nem volt különbség.

Kovács Ferenc köteles mester jól bánt a családjával. Soha nem flancoltak, de mindig rendesen jártak. Saját háza volt 1925. óta. Három gyermeke közül két fia folytatja a köteles mesterséget. Az egyik, mint mester Babócsán, a másik mint segéd anyja mellett. A lánya általános iskolai tanárnő, akinek férje gimnáziumi tanár.

A régi mesterek házasságkötésnél nem törekedtek arra, hogy az iparoslányokat vegyék feleségül. A parasztlányok, vagy amint ők mondják, a polgárlányok sokkal kapósabbak voltak, mert ott volt egy kis vagyon, amire nagy szükség a műhely megteremtéséhez.

Az iparosoknak volt iparosszékházuk, ahol könyvtáruk is volt. Kovács Ferenc köteles mester sok éven keresztül volt a könyvtáros. Az iparosszékházban lehetett szórakozni, főleg nyáron. Rendeztek iparosbált is farsangban.

A mesteremberek nem gazdálkodtak, vagyis mezőgazdasági munkát nem végeztek.

Szokások

Az ipartestület szabaduláskor, segéd és mesterszabaduláskor nagy lakomát rendezett a felszabadult tiszteletére. Ezt fölszabadulási lakomának nevezték. Hazulról vitték a székházba az ennivalót, de az innivalót ott lehetett megvenni.

Ha valaki az iparosok közül meghalt, akkor fekete zászlóval kivonult az összes iparos és rendezett sorokban kísérték a koporsót.

Más felvonulások nem voltak.

Iparigazolvány másolata

A nagyatádi Járás Főszolgabirójától.

6147 számú
kzg. 1918.

I P A R I G A Z O L V Á N Y

Kovács Ferenc nagyatádi lakos kellően bejelentette, hogy Nagyatád község területén kötélgyártó ipart szándékozik üzni.

Miután az 1884 évi XVI. törvénycikk által előirt kellékekkel igazolta, hogy ezen ipar üzésére jogosult Kovács Ferenc nagyatádi lakost /olvashatatlan / szám alatt bejegyeztük iparlejstromunkba. és részére ezen igazolványt kiadtuk.

Kelt Nagyatádon 1918 év augusztus 13-án

/bélyeg
2 forint/

Bárány s.k.
főszolgabiró
mint elsőfoku iparhatóság

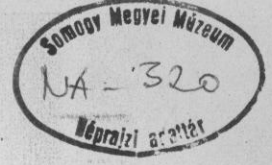
Segédlevél másolata

Nagyatádi Járási Általános Ipartestület
776 szám
ipt.1942.

/bélyeg /a pecsét felirata : Nagyatádi Általános Ipartestület/
50 fill./

S E G É D L E V É L

Kovács János kötélgyártó tanoncot, aki Nagyatád városban, községben 1924 évi december hó 17-én született, az elemi iskola négy osztályát elvégezte, Kovács Ferenc nagyatádi kötélgyártó műhelyében 1939. évi június hó 15-től 1942. évi december hó 15-ig tanoncsi szakbavágó munkát végzett, a nagyatádi tanonciskola látogatása alól fel volt mentve, az 1942. évi december hó 21-én tartott segédi vizsgálaton a kötélgyártó iparban elégséges előmenetelt

tanusított, ezennel kötélgyártó segéddé nyilvánítjuk.
Nagyatád, 1942. évi december hó 21-én.

Nádor Béla
ipartestületi jegyző

Greller
ipartestületi elnök

Kovács Ferenc
iparos mester

- - 0 - -

Özv. Kovács Ferencné özvegyi jogon folytatja a kötélgyártást-
Erre a községi tanácstól 1963. február hó 1-én engedélyt kapott.

Az adatokat szolgáltatotta özv. Kovács Ferencné 65 éves
Nagyatád, Szabó Dezső u. 20. szám alatti lakos.